

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistallenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Hirvonen, M., Honkanen, E., Ilola, H., Kepanen, P. & Pynnönen, P. (2017) Ammatillisen erityisopettajan osaamisen yhteistoiminnallinen kehittäminen ammatillisissa opettajakorkeakouluissa. TAMKjournal, 22.3.2017.

URL: <http://tamkjournal.tamk.fi/ammattillisen-erityisopettajan-osaamisen-yhteistoiminnallinen-kehittaminen-ammattillisissa-opettajakorkeakouluissa/>

Ammatillisen erityisopettajan osaamisen yhteistoiminnallinen kehittäminen ammatillisissa opettajakorkeakouluissa

in [Ammatillinen opettajankoulutus](#) · [Asiantuntija-artikkelit](#) — 22 maaliskuu, 2017

Ammatillisessa koulutuksessa on toteutettu mittavia muutoksia viime vuosina. Yksi niistä on tutkintorakenteen muutos, jonka tarkoituksena on selkiyttää tutkintojen keskinäisiä suhteita, tutkinnon osiin perustuvaa rakennetta ja vahvistaa osaamisperusteisuutta sekä joustavien ja yksilöllisten opintopolkujen rakentamista. Ammatillisen koulutuksen reformissa uudistetaan tutkintorakenteen lisäksi myös muita ammatillisen koulutuksen osia, ja muutoksilla on suuri vaikutus koulutuksen toimintatapoihin ja oppimisympäristöihin, myös erityisopetuksen osalta. Samanaikaisesti suunta kohti inklusiivista koulutusta haastaa oppilaitokset elämään muutosten mukana.

Kirjoittajat: Maija Hirvonen, Eija Honkanen, Hanna Ilola, Pirkko Kepanen ja Päivi Pynnönen

Ammatilliseksi erityisopettajaksi voi tänä päivänä opiskella missä tahansa viidestä ammatillisesta opettajakorkeakoulusta. Vaikka yhteistä opetussuunnitelmatyötä ja koulutuksen kehittämistä on tehty aiemminkin, kouluttajat tiivistivät yhteistyötä laatimalla vuonna 2012 ammatillisen erityisopettajankoulutuksen laatusuosituksen, jotka sisältävät erityisopettajan osaamisalueet. Yhteistyö on jatkunut työryhmittäin tapahtuvana jatkotyöskentelynä, jonka tavoitteena on edelleen kehittää ammatillista erityisopettajankoulutusta vastaamaan ajankohtaisiin haasteisiin, inklusiiokehitykseen ja muuttuvaan ammatilliseen koulutukseen.

Erillisyydestä yhteisyyteen

Ammatillisella erityisopettajalla tarkoitetaan ammatillisen koulutuksen opettajia, jotka ovat hankkineet erityisopettajakoulutuksen jossakin Suomen viidestä ammatillisesta opettajakorkeakoulusta. Ammatillisen erityisopettajan työtä määrittelee sekä ammatillisen koulutuksen rakenne että erityispedagogiikka. Ammatillisen koulutuksen muutokset ovat sidoksissa yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Koulutus mukautuu ja joustaa muutoksien seurauksena. Viime vuosina ammatillisen koulutuksen tutkintorakenteeseen on tehty uudistuksia, joiden tarkoituksena on ollut selkiyttää tutkintojen keskinäisiä suhteita, vahvistaa ammatillisten tutkintojen osaamisperusteista määrittelyä ja tutkinnon osiin perustuvaa rakennetta, mikä tukee joustavien ja yksilöllisten opintopolkujen rakentamista ja edistää aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista osaksi tutkintoa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016a.)

Ammatillisen koulutuksen toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset vaikuttavat myös opettajankoulutukseen. Tammikuussa 2016 opetus- ja kulttuuriministeriö asetti Opettajankoulutusfoorumin, jonka tavoitteena oli uudistaa opettajien perus-, perehdyttämisen- ja täydennyskoulutusta kehittämisohjelman avulla. Foorumi muodostui noin 60

opettajankoulutuksen asiantuntijasta eri yliopistoista ja ammattikorkeakouluista. Myös ammatillisen erityisopetuksen asiantuntemus oli hyvin edustettuna. Lokakuussa 2016 julkistetussa kehittämisohjelmassa yhtenä keskeisenä linjauksena on opettajankoulutuksen vahvistaminen tiivistämällä yhteistyötä, verkostoitumalla ja rakentamalla yhteistä tekemisen kulttuuria (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016b). Ammatillinen erityisopettajankoulutus on toteuttanut tätä linjausta jo ennakoivasti, josta esimerkkinä on yhteisten laatusuosituksen kehittämisprosessi.

Ammatillisen erityisopettajan työhön kohdistunut tutkimus (Hirvonen 2006) osoitti erityisopettajien työn muuttuneen erityisesti kahden viime vuosikymmenen aikana. Vahva ammatillinen identiteetti erityisryhmien opettajana muuttui inklusiivisen koulutuksen myötä yhteisöllisen roolin suuntaan. Tänä päivänä ammatilliset erityisopettajat ovat asiantuntijoita erityisopetuksen kysymyksissä, mutta työ on osittain määrittelemätöntä. Työn kerroksisuus, kolmoisrooli oman alan, pedagogiikan ja erityisopetuksen asiantuntijana luo osaamisen ja ammatillisen kehittymisen vaateita. Yhtenäistä ja selkeästi määriteltyä ammatillisen erityisopettajan työnkuvaa ei valtakunnallisesti ole vaikka alueellisesti, oppilaitostasolla kehittämistyötä onkin tehty.

Euroopan erityisopetuksen kehittämisskeskus (2012) määritteli ”Osallistavan opettajan” profiilin muodostuvan neljästä alueesta, jotka ovat:

1. Oppijoiden moninaisuuden arvostaminen
2. Kaikkien oppijoiden tukeminen
3. Yhteistyö muiden kanssa
4. Henkilökohtainen ammatillinen kehittyminen

Osallistavan opettajan profiili sijoittuu sujuvasti ammatillisen koulutuksen tutkintorakenteen muutoksiin. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen tehtävänä on vastata inklusiivisen koulutuksen haasteeseen ja ennakoida osaamisen kehittämisen muutostarpeet.

Koulutuksen lainsäädäntö ja opetussuunnitelmien perusteet ohjaavat koulutuksen kehittämistä inklusiiviseen, kaikille yhteisen koulun suuntaan. Erityisopetuksen kehittymisen suuntana on ollut siirtyminen yksilöpedagogisesta viitekehyksestä yhteisölliseen. Tällöin myös erityisopettajan työ on kehittymässä samanaikaisopetuksen ja konsultaation suuntaan (Hirvonen 2015a). Opettajankoulutusfoorumien (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016b) raportin mukaan koulutusmallit ovat perinteisesti pohjautuneet yksittäisen opettajan toimintaan ”yksin erillisessä luokkahuoneessa”. Vaikuttavaan kehittämiseen tarvitaan strategisia linjauksia (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016b, 11) ja mm. tätä varten ammatillisen erityisopettajankoulutuksen laatusuositukset on luotu yhteistyössä vastaamaan tulevaisuudessa tarvittavaa osaamista.

Yhteistä työtä ammatillisen koulutuksen kentällä

Ammatilliset opettajakorkeakoulut ovat tehneet tiivistä kehittämissyhteistyötä jo pitkään. Erityisopettajankoulutuksessa tavoiteltavan osaamisen on haluttu rakentuvan yhteisessä keskustelussa määritellylle arvo- ja tietopohjalle sekä jaetulle käsitykselle ammatillisen erityisopettajan osaamisesta. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen kouluttajat tiivistivät yhteiset arvo- ja tietorakenteet sekä käsitykset osaamisesta laatusuosituksiksi (Hirvonen ym.

2012), jotka laadittiin laajan sidosryhmäyhteistyön avulla. Laatusuositukset toimivat pohjana kaikkien opettajakorkeakoulujen erityisopettajankoulutusten opetussuunnitelmille.

Ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa osaaminen on keskiössä ja koulutuksen johtavana periaatteena on osaamisperusteisuus. Osaaminen kasvaa ja kehittyy henkilökohtaisen oppimisprosessin aikana (Happo ym. 2015). Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen opetussuunnitelma perustuu laatusuositusten mukaisesti neljään osaamisalueeseen: ammatillinen erityispedagoginen osaaminen, vuorovaikutusosaaminen, kehittämis- ja vaikuttamisosaaminen sekä työyhteisö- ja työelämäosaaminen. Ammatti- ja erityispedagogisen osaamisen ohella ammatillisen erityisopettajan työssä korostuvat ammatillisen koulutuksen ja työelämän toimintaympäristön kehittäminen sekä verkostoituva ja kehittävä työote. Ammatilliset erityisopettajankoulutuksen kouluttajat arvioivat osaamisalueita säännöllisesti työryhmätyöskentelyn ja valtakunnallisten tapaamisten avulla.

Viimeaikaiset ja tulevat ammatillisen koulutuksen muutokset edellyttävät entistä enemmän ja laajemmin yhteistyötä koko ammatillisen koulutuksen kentällä. Viimeisin uudistus, siirtyminen osaamisperusteiseen koulutukseen, vaatii koulutuksenjärjestäjätasolla yhteistyötä mielekkään opetuksen toteuttamiseksi. Jokaisen opiskelijan opinpolun henkilökohtaistaminen onnistuu vain, jos opettajat yhdessä suunnitellen ohjaavat opiskelijoita heidän henkilökohtaisilla poluillaan. Myös teorian ja käytännön integrointi onnistuu vain yhteissuunnittelulla. Uudistusta on perusteltu esimerkiksi siten, että on tarve siirtää koulutuksessa ja opetuksessa enemmän huomiota opetussisällöistä oppimistuloksiin/osaamiseen eli siihen, mitä opiskelijan pitää osata koulutuksen ja tutkinnon suorittamisen jälkeen. On myös tarve suuntautua opetuskeskeisyydestä oppimiskeskeisyyteen ja tarve vahvistaa opiskelijakeskeisyyttä sekä tuoda opiskelijat oppimis- ja arviointiprosessien subjekteiksi, jolloin sosio-konstruktivistinen oppimiskäsitys korostuu. (Opetushallitus 2015.)

Uuden, ehdotetun koulutussopimusmallin mukaan työpaikoilla tapahtuvaa koulutusta halutaan tulevaisuudessa lisätä. Ehdotuksen mukaan koulutussopimusmalli otettaisiin käyttöön 1.1.2018 (Aaltola & Vanhanen 2016). Malli herättää paljon kysymyksiä. Tämänkin toimintamallin kehittämisessä tarvitaan laajalti eri tahojen yhteistyötä, jotta välttyttäisiin niiltä uhilta, joita se ehkä toisi tullessaan. Uudistusta suunniteltaessa tulee ottaa huomioon opiskelijat, jotka eivät kykene suoriutumaan työpaikoilla ilman riittävää ohjausta ja tukea.

Tutkimuksessaan Nissilä, Karjalainen, Koukkari & Kepanen (2015) tuovat esille osaamisperusteisen koulutuksen vaatiman lisääntyvän opettajien yhteistyön tarpeen. Tutkimuksen mukaan yhteistyön tekemisessä ilmenee joitakin esteitä, mutta myös sitä edistäviä tekijöitä. Esteenä voi olla pelko siitä, että oma osaaminen on puutteellista tai että kollega käyttää hyväksi ja pääsee helpommalla. Hallinnossa voidaan ajatella, että resursseja tarvitaan enemmän, kun tehdään yhteistyötä. Edistävinä tekijöinä nähtiin hyvä ilmapiiri, dialoginen vuorovaikutus, opettajien itsearvostus ja osaaminen, tietoisuus vanhojen luutuneiden tapojen haitallisuudesta ja muutoksen tarpeesta, johdon määräykset kehittää yhteistyötä, työmotivaation löytäminen sekä hyvät Ihmissuhteet ja hyvä johtaminen. (Nissilä ym. 2015.)

Yhteistyön tulokset

Ammatilliset opettajakorkeakoulut ovat tehneet yhteistyötä erityisopettajakoulutuksen kehittämiseksi useita vuosia. Keskiössä on ollut ammatillisen koulutuksen kehittäminen inklusiiviseksi, jolla mahdollistetaan kaikkien aktiivista osallisuutta yhteiskunnassa. Erityisopettajakouluttajien yhteistyö on ollut antoisaa. Ylittämättömiä yhteistyön esteitä ei ole ollut ja yhdessä tekemällä on saatu usean ihmisen ja organisaation osaaminen tehokkaaseen käyttöön. Olemme kehittäneet yhdessä ammatillista erityisopettajakoulutusta opetussuunnitelmatasolla ja vaikuttaneet yhdessä ammatillisen koulutuksen verkostoissa kansallisesti ja kansainvälisesti. Esimerkkeinä käynnissä olevista toimista ovat kevään 2017 aikana toteutettavat erityisopettajan työnkuvaan liittyvät selvitykset, yhteisen ”Erityisen äärellä”-seminaarin järjestäminen vuosittain sekä osallistuminen tutkimuspäiviin. Lisäksi on rakennettu yhteinen verkko-oppimisalusta ja sitä kautta kehitetty yhteistä opintotarjontaa.

Kaiken kaikkiaan, ammatillinen koulutus on suurten muutosten keskellä vähenevin resurssein. Yhteisessä kehittämisessä ovat tulleet esille alueelliset tarpeet, erot ja yhteneväisyydet oppijan, koulutuksen järjestäjien, eri alueiden työelämäyhteistyön ja työllistymismahdollisuuksien osalta sekä tuen tarpeiden, kuntoutuksen ja eri toimijoiden näkökulmasta. Opettajankouluttajien alueellinen osaaminen ja näkemykset ovat tulleet kaikkien yhteiseen käyttöön ja näin on eri sidosryhmien ja yhteistyökumppaneiden kanssa voitu koota yhdessä ammatillisen erityisopettajan osaamisalueita ja turvata laadullisesti kaikille Suomen ammatillisille erityisopettajille työssä tarvittavaa osaamista. Me ammatilliset erityisopettajakouluttajat, uskomme yhteistyön voimaan. Yhdessä suunnitellen ja tehden kaikki osaaminen voidaan hyödyntää optimaalisesti – opiskelijoiden parhaaksi.

Lähteet

Aaltola, M. & Vanhanen, R. 2016. Ehdotus koulutussopimuksen käyttöönotosta ammatillisessa koulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:8.

Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus. 2012. Watkins, A. (toim.) Osallistavan opettajan profiili. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/te4i-profile/Profile-of-Inclusive-Teachers-FI.pdf/view?searchterm=inklusio>) Viitattu 27.1.2017.

Happo, I., Honkanen, E., Kepanen, P., Koukkari, M., Raudasoja, A., Grekula, M. & Holappa, S. 2015. Osaamisperusteisuus ammatillisessa erityisopettajakoulutuksessa. Teoksessa M. Hirvonen (toim.) Yhdessä toimien ja erilaisuutta arvostaen. Ammatilliset opettajakorkeakoulut erityisopetusta kehittämässä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Julkaisuja 203, 32-45.

Hirvonen, M. 2006. Ammattikouluista avoimiin oppimisympäristöihin. Ammatillisen erityisopettajan työ muutoksessa. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Julkaisuja 64.

Hirvonen, M., Honkanen, E., Ilola, H., Kepanen, P. & Pynnönen P. 2012. Ehdotus ammatillisen erityisopettajakoulutuksen laatusuosituksiksi. Julkaisematon.

Hirvonen, M. 2015a. (toim.) Yhdessä toimien ja erilaisuutta arvostaen. Ammatillisen opettajakorkeakoulut erityisopetusta kehittämässä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Julkaisuja 203.

Nissilä, S-P., Karjalainen, A., Koukkari, M. & Kepanen, P.(2015). Towards Competence-based Practices in Vocational Education – What Will the Process Require from Teacher Education and Teacher Identities? Center for Educational Policy Studies Journal 5(2), 13-34.

Opetushallitus. 2015. Osaamisperusteisuus todeksi – askelmerkkejä koulutuksen järjestäjille. TUTKE 2 –toimeenpanon tukimateriaali. Oppaat ja käsikirjat 2015:9. http://www.oph.fi/julkaisut/2015/osaamisperusteisuus_todeksi_askelmerkkeja_koulutuksen_jarjestajille Viitattu 27.1.2017.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016a. Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittäminen (TUTKE). <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/tutke/> Viitattu 27.1.2017.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016b. Opettajankoulutuksen kehittämisen suuntaviivoja. Opettajankoulutusfoorumin ideoita ja ehdotuksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:34. <http://minedu.fi/osaaminenjakoulutus/peruskouluuudistus/opettajankoulutusfoorumi/index.html> Viitattu 27.1.2017.

Kirjoittajat

Hirvonen Maija, yliopettaja, JAMK, Ammatillinen opettajakorkeakoulu, Piippukatu 2, 40100 Jyväskylä,

maija.hirvonen@jamk.fi, puh. 0400505137

Honkanen Eija, yliopettaja, Haaga-Helia ammatillinen opettajakorkeakoulu,

Ratapihantie 13, 00520 Helsinki, eija.honkanen@haaga-helia.fi, puh. 0404887386

Ilola Hanna, tutkimus- ja kehittämisspäällikkö, TAMK Ammatillinen opettajankoulutus,

Kuntokatu 3, 33520 Tampere, hanna.ilola@tamk.fi, puh. 0400263675

Kepanen Pirkko, lehtori, OAMK; Ammatillinen opettajakorkeakoulu, Uusikatu 2, 90100 Oulu,

pirkko.kepanen@oamk.fi, puh. 0504618150

Pynnönen Päivi, lehtori, HAMK; Ammatillinen opettajakorkeakoulu, Visamäentie 35 A,
13101 Hämeenlinna,

paivi.pynnonen@hamk.fi, puh. 0408359911